

Konference Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu – 20. 9. 2012

Celodenní konference na uvedené téma se konala v Praze v prostorách Vysoké školy obchodní dne 20. září 2012. Toto odborné setkání bylo připraveno a uskutečněno ve spolupráci sekcí Sociologie integrálního zkoumání člověka, Sociologie kultury a volného času Masarykovy České sociologické společnosti a katedrou společenských věd Vysoké školy obchodní v Praze. Účastníky konference pozdravil tehdejší rektor Vysoké školy obchodní docent Ivo Straka, vlastní úvodní slovo, v němž představil téma a cíle konference, pak pronesl vedoucí katedry společenských věd Vysoké školy obchodní docent Jan Štemberk.

Na konferenci vystoupily na dvě desítky odborníků z oborů sociologie, psychologie, kulturologie, historie a cestovního ruchu. Uvedenou tematikou se vědecko-teoretická obec intenzivně zabývá již od druhé poloviny minulého století. V této oblasti bylo publikováno mnoho teoretických prací a byla uskutečněna řada vědeckých výzkumů, takže téma už má svou tradici a je v současné době velice aktuálním fenoménem. Trávení volného času se společně s cestovním ruchem promítá do odvětví služeb. S nástupem industriální a postindustriální společnosti se zásadním způsobem změnila celá struktura naší společnosti. V důsledku dalšího rozvoje techniky a se vznikem nových informačních technologií uplatňovaných ve všech oblastech společnosti se radikálně zvýšila a zvyšuje produktivita práce, která umožňuje masovou produkci zboží nejrůznějšího sortimentu dostupného pro nejširší vrstvy společnosti. S nárůstem duševní dimenze práce se mění ale také celá struktura pracovní a mimopracovní doby.

Proč konkrétně se v těchto souvislostech věnuje systematická pozornost uvedené problematice, a to jak z hlediska teorie, tak i z hlediska výzkumu? Odpovědi na tu otázku nacházíme u mnoha významných myslitelů a v různých vědních disciplínách. Všechny se však shodují v tom, že volný čas představuje důležitou podmínku pro plnohodnotný rozvoj individua a sám zase zpětně působí na produktivní sílu práce. Francouzský sociolog Joffre Dumazedier

napsal, že Auguste Comte a Pierre-Joseph Proudon vytvořili jinou koncepci budoucí společnosti než Karl Marx, ale všichni přispívali velkou důležitostí dobytí volného času technickým pokrokem a sociální emancipací. Rovněž shodně spojovali vývoj volného času s pokrokem intelektuálního vzdělání dělníků a s růstem jejich participace na občanských záležitostech.

Souhrn materiálních, sociálních, kulturních a životních podmínek, respektive jejich změna vyvolává potřebu řešit mnoho klíčových oblastí, mezi které patří i takové problémy, jakými jsou otázky vzájemného vztahu volného času a cestovního ruchu.

Vlastní program konference byl rozčleněn na tři části: první zahrnovala různá pojetí volného času, druhá volný čas jako komponentu životního způsobu a hledisko životního stylu, třetí část pak pojednávala o cestovním ruchu coby prostoru realizace volnočasových aktivit.

V první části vystoupilo sedm referujících a vzhledem k omezenému prostoru pro publikování této informace uvedeme jen názvy vystoupení referujících se stručným obsahem. Alexander Fazik ve svém referátu nazvaném *Fond volného času, jeho struktura a funkce* se zabýval teoreticko-metodologickými problémy volného času, v návaznosti na díla francouzských sociologů Joffre Dumazediera a Jeana Fourastiéra a dále českých sociologů Antonína Červinky, Miroslava Dismana, Jaroslava Klofáče, Vojtěcha Tlustého, Blanky Filipcové a dalších. Volný čas má svůj kvantitativní i kvalitativní rozměr, takže když definujeme volný čas jako segment mimopracovní doby, jedná se o kvantitativní vymezení. To je ovšem důležité, neboť toto pojetí nám dává možnost přesně zjistit množství volného času, kterým disponují různé sociální skupiny. Chceme-li zjistit obsah jednotlivých aktivit a jejich motivaci, tak musíme naopak vymezit kvalitativní rozměr volného času, tj. otázku, do jaké míry jsou volnočasové aktivity výsledkem volby lidí, zda-li tyto činnosti provádíme se zájmem a máme z nich dobrý pocit nebo zda nám poskytují spokojenost z vykonané práce. Na základě empirických údajů ze sociologických výzkumů byl poté volný čas ve vystoupeních Martina Matějů, Ondřeje Špačka, Jána Mišoviče, Petra Saka, Veroniky Frantové a Vladimíra

Zatoulkala interpretován v širším kontextu sociálně-ekonomických, kulturních a politických souvislostí s důrazem na vlivy globalizace. Na základě empirických údajů byl volný čas analyzován jako realizace kulturních, intelektuálních, společenských, zájmových a pohybových aktivit v konkrétních životních podmínkách měst a venkova. Jako důležité faktory ovlivňující volný čas se ukázaly: věk, pohlaví, vzdělání, sociální statut a další. Autoři ve svých vystoupeních rovněž zdůrazňovali, že lidé se středním a zejména vyšším vzděláním upřednostňují aktivity posilující kvalitu života a kulturní kapitál. Více preferují klasickou hudbu, návštěvu koncertů, výstavy, navštěvují muzea, chodí do divadla, čtou časopisy, noviny a literaturu, poezii a častěji aktivně sportují. Lidé s nižším vzděláním zase kladou větší nárok na populární hudbu, kulturu, zábavu, navštěvují filmy, dávají přednost televizním programům, častěji čtou bulvární tisk a z literatury upřednostňují bestsellery, navštěvují restaurace a diskotéky, zajímají se o sport a sportovní akce. Také věnují pozornost počítačovým hrám a častěji vyhledávají informace na internetu. Získané empirické údaje tedy umožňují hlubší pohled na strukturu volnočasových aktivit, a to jak intelektuálních, kulturních, společenských, tak zájmových a sportovních. Nejvýraznějším faktorem ovlivňujícím realizace celé struktury aktivit ve volném čase je přitom faktor vzdělání.

Jak už bylo naznačeno, obsahem druhé části programu konference byla problematika volného času jako komponent životního způsobu a hledisko životního stylu. Tato problematika byla obsažena ve vystoupeních Vladimíra Čecháka, Františka Zicha, Jiřího Šafra, Jiřího Nováka a Soni Gullové. Analýza volného času jako komponent životního způsobu koresponduje také s dřívějšími úvahami Blanky Filipcové a Jindřicha Filipce s akcentem na současné aktuální životní podmínky. Největším přínosem těchto referátů byla vyváženost teoretická, metodologická a taktéž empirická.

Ve třetí části konference byla pozornost zaměřena na analýzu cestovního ruchu jako prostoru realizace volnočasových aktivit. Ve druhé polovině 20. století byl tento jev v centru pozornosti spíše ekonomické a statistické vědy, teprve v dalších letech se mu začali věnovat

sociologové, psychologové, ale i odborníci z kulturologie a historie. V předneseném referátu *Cestovní ruch jako fenomén naší společnosti* vystoupila Miroslava Manová s požadavkem interdisciplinárního zkoumání celé problematiky. Monika Palatková se poté věnovala otázkám vývoje a pojetí cestovního ruchu v marketingovém managementu, přičemž z nejrůznějších hledisek objasnila stěžejní vztah rezident–turista. Pozornost věnovala rovněž klíčovým tématům komunikační strategie „Destinace Česká republika 2013–2020“ a perspektivám návštěvníka a rezidenta. Jde především o změny vnímání České republiky jako destinace z hlediska hodnoty pro potenciálního návštěvníka. Rudolf Franěk se ve svém vystoupení zaměřil na pojetí turismu zejména v jeho počátcích v Německu a později ve Spolkové republice Německo a jeho referát byl přínosem z hlediska důležitosti získaných informací a genezi vývoje cestovního ruchu v uvedené destinaci. Dále Franěk mimo jiné zmiňuje názor německého sociologa Erwina K. Scheucha, který pokládá volný čas a turismus za rovnocenné kategorie, jež se však přesto nemusejí shodovat. Toto pojetí má význam pro teorii a reálný život, Scheuch totiž tvrdí, že podstatná část lidí ve volném čase necestuje, tedy volný čas pro ně existuje, ale turistika nikoliv. Je logické, že tento názor vyvolává řadu podnětných diskuzí, například hledání odpovědi na otázku, které faktory nebo momenty mohou ovlivnit měnící se situaci a jakým konkrétním způsobem. Jana Duffková ve svém referátu *Nový domov – chataření a chalupaření* představila tento fenomén jako prostor pro rekreační využívání volného času, v České republice přitom jde o již stoletou tradici. Cenná byla v jejím příspěvku zejména analýza vývojových etap chataření a chalupaření u nás. Po roce 1989 se naskytlá velká možnost svobodného cestování do kterékoliv destinace bez ohledu na kontinent a většina lidí této možnosti využila, tedy skutečně cestovala, pokud jim to dovolily materiální podmínky a finanční prostředky. Chalupaření a chataření se tak v České republice stalo atraktivní opět až na konci devadesátých let. Možnosti rekreačních aktivit v rámci chalupaření mají přitom multifunkční rozměr. Chataření a chalupaření se navíc týká hlediska domácího cestovního

ruchu, neboť lidé se ve dnech pracovního volna a o svátcích přemísťují z místa trvalého bydliště do regionu, ve kterém tráví volný čas. J. Žák pak vystoupil na téma *Veřejné kulturní služby jako prostor pro využití volného času a zdroj cestovního ruchu*. Zabýval se v něm mimo jiné termínem kulturní složky a věnoval se různým interpretacím tohoto pojmu, například veřejná kulturní služba, veřejné prostředky a způsoby poskytování veřejných a kulturních služeb. A konečně Inka Delevová se ve svém vystoupení *Umění a cestovní ruch* zabývala procesem vnímání a prožívání hodnot a jevů spatřovaných z cestovním ruchem, dále kulturou cílových destinací a poznáváním krajinných útvarů. Mezi jiným z jejího příspěvku vyplývá, že umělecké cítění podporuje a obohacuje cestovní ruch, a cestovní ruch naopak spoluprobouzí nejen umělecké cítění turistů.

Na závěr můžeme konstatovat, že analýza volného času a cestovního ruchu umožňuje blíže poznávat a specifikovat stav a dynamiku sociální struktury a stratifikace společnosti. Právě tyto oblasti lze zároveň považovat i za kritérium životní úrovně a demokracie. Přínos cestování spočívá v tom, že volný čas a jeho využívání v cestovním ruchu obohacuje člověka poznáním kultur a tradic jiných národů, kumulací vzpomínek, ale i možností praktického využití poznatků. Cestování nás inspiruje rovněž ke studiu literatury o příslušných destinacích. Upravené a rozšířené referáty jednotlivých účastníků odborného rokování „Aktuální problémy volného času a cestovního ruchu“ budou v roce 2013 publikovány v konferenčním sborníku.

Alexander Fazik

Výroční setkání Centra vizuální historie Malach – 28. 1. 2013

V Centru vizuální historie Malach při Matematicko-fyzikální fakultě Univerzity Karlovy v Praze jsou zpřístupněny videonahrávky autobiografických rozhovorů s pamětníky pohnutých a tragických událostí minulého století. Již čtvrtým rokem mohou studenti, pedagogové, badatelé i nejširší veřejnost pracovat s desetitisíci záznamů v Archivu vizuální historie USC

Shoah Foundation. U příležitosti dne památky obětí holocaustu a předcházení zločinům proti lidskosti se v pondělí 28. ledna 2013 v refektáři MFF UK na Malostranském náměstí konalo slavnostní setkání ke třetímu výročí existence Centra. Na akci byly shrnuty aktivity v loňském roce a nastíněny možnosti badatelského či vzdělávacího využití Archivu.

Samotné Centrum vizuální historie Malach se veřejnosti otevřelo počátkem roku 2010 a nejvýznamnějším zdrojem, který je zde zpřístupněn, je Archiv vizuální historie Nadace šoa při Univerzitě Jižní Kalifornie (USC Shoah Foundation). Jedná se o unikátní sbírku životních příběhů pamětníků 2. světové války, svědků a přeživších holocaustu. V on-line archivu je shromážděno bezmála 52 000 interview, která byla natočena v letech 1994–2000 v 56 zemích a ve 32 různých jazycích. Rozhovory v průměrné délce 2 hodiny zachycují nejen vzpomínky narátorů na období druhé světové války, ale týkají se do značné míry i období před rokem 1939 a po roce 1945, některé zahrnují i první světovou válku a přelom 19. a 20. století. Nahrávky lze prohledávat na základě jmen osob, místa nebo data narození, podle klíčových slov a dalších kritérií. Pro český jazyk máme od roku 2012 k dispozici také fulltextové vyhledávání libovolných slov a frází, vytvořené na Západočeské univerzitě v Plzni. V létě loňského roku také pracovníci Centra Malach zdigitalizovali videokazety z fondu Muzea romské kultury v Brně, takže badatelé mohou v Centru vedle právě zmíněného Archivu pracovat i se čtyřmi desítkami orálně historických interview s přeživšími romského holocaustu.

Právě u příležitosti třetího výročí existence CVH Malach byl veřejnosti představen další zdroj, konkrétně archiv Hlasy uprchlíků (Refugee Voices). Tuto sbírku 150 narativních interview shromáždila v letech 2003–2007 britská Association of Jewish Refugees (AJR). V rámci tohoto projektu lze ale pracovat též s doslovnými textovými přepisy a podrobným katalogem rozhovorů. Ty jsou vedeny v angličtině a zachycují rovněž životní osudy několika osob československého původu. Orální historička dr. Bea Lewkowicz z AJR, která u příležitosti zpřístupnění archivu na semináři CVH Malach vystoupila, proto na závěr svého příspěvku promítla

ukázku z dokumentárního filmu *Czechoslovak Refugee Voices* (Hlasy československých uprchlíků). Archiv Hlasy uprchlíků je tak od února 2013 dostupný v CVH Malach spolu s archívem USC Shoah Foundation a rozhovory z brněnského Muzea romské kultury.

Pořádající Univerzitu Karlovu a Matematicko-fyzikální fakultu UK na slavnostním setkání a tiskové konferenci zastoupili její čelní představitelé: rektor UK prof. RNDr. Václav Hampl, DrSc., respektive děkan MFF UK prof. RNDr. Jan Kratochvíl, CSc. „Základním impulzem bylo utrpení lidí v továrnách na smrt, do nichž vyústila rasová nenávisť, vypjatý nacionalismus a xenofobie (které, mimochodem, jak jsme bohužel měli možnost zažít v uplynulých dnech, jsou do jisté míry stále aktuálním problémem i v naší české současnosti). Všechny podobné projekty, které byly zahájeny již bezprostředně po skončení druhé světové války, měly a mají sloužit jako memento, abychom nezapomněli na dobu, kdy selhala naše civilizace a kdy se i věda zpronevěřila své úloze sloužit lidem a snažila se legitimizovat scestné teorie, ideologie a konání,“ přiblížil rektor univerzity motivaci ke zpřístupňování podobných archivů. Prof. RNDr. Jan Hajič, Dr., který moderoval první část slavnostního setkání, nato krátce pohovořil rovněž o připravované lokalizaci Archivu vizuální historie USC Shoah Foundation. Do češtiny bude přeloženo nejen uživatelské rozhraní a vyhledávací nástroje, ale také tezaurus s cca 55 000 klíčovými slovy.

Z Univerzity v Jižní Kalifornii, jež Univerzitě Karlově přístup k Archivu vizuální historie poskytuje, přicestoval ředitel pro technologie USC Shoah Foundation dr. Sam Gustman. Ve svém příspěvku odkryl některé technické aspekty správy rozsáhlého audiovizuálního archivu a zpracování nahrávek rozhovorů s pamětníky. Konstatoval přitom, že bezpečné uchování shromážděných orálně historických materiálů a sdílení zkušeností s dalšími organizacemi, které podobné databáze spravují, patří mezi priority USC Shoah Foundation.

V druhé části dopoledního programu přiblížili výsledky své výzkumné činnosti tři badatelé,

kterí s Archivem vizuální historie v CVH Malach dlouhodobě pracují. První z nich, Mgr. Milan Hes, Ph.D., historik a pedagog z Gymnázia Budějovická, se zabýval motivací přeživších hovořit o svých zkušenostech a jejich didaktickými souvislostmi. Doložil, že na základě svědectví v Archivu lze identifikovat dvě skupiny pamětníků: ty, kteří o traumatizujících prožitcích z různých důvodů dlouho nehovořili, a ty, kteří o svých zkušenostech hovořili od samého „počátku“.

Dále vystoupila PhDr. Soňa Hupková, doktorandka z Pedagogické fakulty UK, která poté věnovala svůj příspěvek synagoze v Bytči, a to s důrazem na její zpodobnění ve vyprávění pamětníků. Na základě čtyř vybraných archivních rozhovorů načrtla obraz této významné budovy, včetně jejího kulturního i společenského významu v období mezi světovými válkami a po roce 1939.

Třetí a závěrečný příspěvek pronesla Mgr. Magdaléna Kusá, doktorandka z Ústavu etnologie Slovenské akademie vied. Pozornost účastníků a hostů soustředila na vzájemné vztahy Židů a Romů v období druhé světové války, jak o nich příslušníci těchto menšin hovoří v autobiografických rozhovorech. Středobodem zájmu pak byly takové pasáže interview, které poukazují nejen na vědomí vzájemné rozdílnosti obou etnik, ale též na sdílení podobné historické zkušenosti.

Jak je zřejmé, archivní zdroje přístupné v CVH Malach není třeba chápat výhradně jako historické prameny ve formě osobních výpovědí o konkrétních událostech. Více než 100 000 hodin audiovizuálních záznamů umožňuje zkoumat široké spektrum sociologických, filosofických, antropologických, etických, politologických i psychologických aspektů lidské existence, například způsobů individuálního a kolektivního vztahování k traumatické minulosti, práci paměti, narativního utváření a vyjadřování skupinových identit, mechanismů sociálního vyloučení nebo působení propagandy.

Jakub Mlynář